

ESTETICKÉ VNÍMANIE UMELECKÝCH DIEL ADOLESCENTOM A JEHO VPLYV NA DUŠEVNÉ ZDRAVIE

Michaela LUKAČIKOVÁ

Abstrakt: Štúdia sa zaoberá estetickým vnímaním umeleckých diel adolescentov a jeho vplyv na duševné zdravie. Je charakterizované estetické vnímanie, priebeh estetického vnímania a faktory, ktoré vplývajú na celkové vnímanie. Prostredníctvom sémantického diferenciatu (dimenzia: hodnotenie) sme skúmali výber a hodnotenie dvoch umeleckých diel: Zvestovanie od Leonarda da Vinciho a Zvestovanie od Andyho Warhola. Z výsledkov vyplýva, že adolescenti pozitívnejšie vnímajú umelecké dielo od Andyho Warhola.

Kľúčové slová: umenie, Warhol, Leonardo da Vinci, Zvestovanie, estetické vnímanie.

To, že sa na nás dennodenne valí záplava obrazov, je fakt. Faktom je i to, že vidíme i bez toho, aby sme hlbšie prenikali do skutočného vnútra obrazu. Naše videnie a vnímanie je silne ovplyvnené socio-kultúrnym prostredím a samozrejme i našou skúsenosťou. Zobrazenie napríklad pekla alebo bitky malo pre ľudí renesancie iný význam ako pre nás v čase, keď obraz vidíme o stáročia neskôr, či už v múzeách alebo galériách. V každom prípade, naše vnímanie podlieha zmenám. Inak vnímame teraz a inak to bude možno i o pár sekúnd neskôr.

Profesorka teológie, psychológie a histórie umenia I. Riedel (2002) hovorí, že umelecké obrazy sú veľkými orientačnými bodmi ľudskej duše, vytvorené z kolektívneho nevedomia, symboly náboženských i socio-kultúrnych postojov a hodnotení tej ktorej doby. Obrazy sú ako symboly, prípadne kombinácie symbolov. Môžeme sa na ne dívať ako na symboly, a tak ich aj interpretovať. Čo platí pre symboly, platí i pre obrazy.

Ak hovoríme o umeleckom diele ako takom, máme na mysli artefakt, ktorý nemá status umeleckého diela pre nič za nič. Podľa R. Schusterman (2003) nič nie je umeleckým dielom bez interpretácií. Aj Warholov Brillo box ako umelecké dielo potrebuje interpretáciu ako od samotného autora, tak aj od publika. Umelecké dielo je dokladom doby, v ktorej umelec žil a tvoril, ale vypovedá aj o jeho citovom a myšlienkovom svete. Skutočné umelecké dielo si nikdy nenechá odkryť svoje celkové tajomstvo, to by už

nebolo umeleckým dielom; vždy upúta čitateľa niečím iným, tajomným a vzrušujúcim. Avšak ak obraz má zmysel, mal by byť „prečítaný“ tým, ktorému je určený, teda pozorovateľom, a v tom je podľa J. Amounta (2005) celý problém interpretácie.

R. Horáček (1998) hovorí, že výtvarné dielo je osobitý typ komunikácie. Hovorí rovnakou mierou o vnútorných postojoch umelca, ako aj o vonkajšom svete okolo nás, a dokáže komunikovať s duševným svetom diváka. Medzi hlavnými funkciami umenia býva vždy najviac vyzdvihovaná práve estetická funkcia (tamže).

Estetické vnímanie (i samotný estetický zážitok) súvisí so zmyslovým vnímaním, posudzovaním a hodnotením vnímaného objektu. Človek síce vníma objekt zmyslami, ale posudzuje a hodnotí ho esteticky, na základe svojich predstáv a vlastnej percepcie. Napríklad pri vnímaní umeleckého diela vnímame všetky aspekty diela, rozmer, tvar, techniku, kompozíciu, farby, obsah, tému a podobne, ale vnímame i to, čo tam nie je jednoznačne prítomné, čo sa nedá ani analýzou zachytiť. Je to vnútri každého z nás.

Mnohokrát sa za estetické vnímanie považuje nielen vnímanie nejakého výtvarného diela, ale aj každé iné vnímanie, pozorovanie, počúvanie, prezeranie, alebo len jednoduché „nadýchavanie“ atmosféry sporej s dielom v múzeách, galériách alebo kostoloch. Niekomu stačí, ak si z vnímania vezme len časť, teda ak pochopí, o čom je dané dielo, iných zase uspokojí nejaké morálne ponaučenie, uspokojenie vlastných vizuálnych potrieb a podobne. Toto všetko sa môže, ale i nemusí prejavíť v estetickom vnímaní, ktoré sa zásadne líši od človeka ku človeku, a aj od diela k dielu.

Vnímanie umeleckých diel musí dávať ucelenú, emocionálnu predstavu o diele ako o jednotnom organizme, kde sú výrazové prostriedky tesne spojené a podriadené obsahu. K podmienkam uceleného, emocionálneho a hlbokého vnímania obrazu patria vonkajšie podmienky, nálada a orientácia diváka a jeho celková pripravenosť, estetické porozumenie (Kuric, 1986).

E. Místrík (1994) uvádza, že ideálne je, ak estetické vnímanie prebehne na troch vrstvách ľudskej psychiky. Prvou vrstvou je zmyslová úroveň, kedy máme pôžitok napríklad z melódie, ktorá lichterá nášmu uchu, alebo z farieb, kde naše oči sa naplňujú pocitmi z farebných kombinácií a variácií. Lepšie je však, ak pri vnímaní prejdeme zo zmyslového vnímania k emóciám, takže pociťujeme šťastie, pôžitok, túžbu, alebo strach, úzkosť, obavy, a podobne. Po skončení vnímania, či už sledovania nejakého filmu alebo výtvarného diela, môžu v nás tieto dominantné pocity zostať i naďalej. Môžeme vnímané vstrebávať, alebo určitým spôsobom hodnotiť a prerátavať svoje zisky a straty. Týmto spôsobom hodnotíme to, čo sa v nás deje, čo je v danom diele a čo je v nás. A tu sme už pri najhlbšej úrovni estetického vnímania, pretože tu už pracuje celá naša psychika, naše potreby, túžby, skúsenosti, vášne, emócie, ale i rozumu. Týmto tromi vrstvami estetického vnímania sa dostávame hlbšie a hlbšie do diela.

Pre plnohodnotné estetické vnímanie a zainteresovanie sa do vnímania diela je potrebné, aby divák pociťoval určitý psychický odstup od toho, čo sa odohráva na plátne, a čo v ňom samotnom. V prípade, ak nedôjde k takémuto druhu odstupu, môže nastať prípad, kedy negatívne prezentované dielo môže pohltiť celú osobnosť percipienta, napríklad, ak sa na obraze nachádza výjav z podzemia - pekla, je dôležité, aby percipient vedel rozoznať skutočnosť od diela, aby chápal realitu svojho vlastného ja.

Na celkové vnímanie vplýva viacero faktorov, od samotného diela, ľudskej pozornosti, momentálneho stavu a nálady, až po zaangažovanosť diváka, osobnosti lekto-

ra, celkovej expozície, jej farebnej, auditívnej ladenosti atď. Vidíme, že estetické vnímanie je zložitý proces, ktorý postupuje vo viacerých fázach, ktorých poradie sa môže v konkrétnych prípadoch meniť. Podľa E. Mistríka (1994) estetické vnímanie začína predbežnou, vstupnou emóciou, čo je stav menšieho alebo väčšieho vzrušenia. Funguje ako spúšťač mechanizmu: „začni vnímať umelecké dielo“. Druhá fáza sa začína podvedomým porovnávaním myšlienok, ideí, pocitov vyjadrených v diele so životnými skúsenosťami percipienta, s jeho vlastnými túžbami, pôžitkami a podobne. Ak máme mať z diela skutočný estetický zážitok, plný pocit, pocit až „na doraz“, musíme v diele nájsť moment prekvapenia, neočakávanosti, niečo, čo sa nezhoduje s našimi očakávaniami, našimi skúsenosťami; umelecké dielo by malo byť „nad“ nami, v opačnom prípade sa estetický zážitok zastavuje a stagnuje. V prípade, ak nám umelecké dielo vyhovuje, môže prísť ďalšia fáza, katarzia, a po nej (niekedy aj bez prítomnosti katarzie, pretože tá prichádza veľmi zriedkavo) vyslovujeme estetický súd – pozitívnu alebo negatívnu emóciu. Je to posledná fáza estetického vnímania, kedy sme sami ohodnotili umelecké dielo, a tak ukázali, že nám má čo povedať. Podľa J. Kulku (2008) všetky tieto faktory môžu byť prítomné vtedy, ak dôjde k príprave človeka k plnohodnotnému vnímaniu umenia v rámci estetickej výchovy.

Výskumný cieľ

V tomto roku, v marci 2010 bol založený v spolupráci s Experimentálnym centrom umeleckej výchovy Spoločnosti Andyho Warhola pri Múzeu moderného umenia Andyho Warhola v Medzilaborciach a Strednou odbornou školou Andyho Warhola v Medzilaborciach Klub mladých priateľov výtvarného umenia, v rámci ktorého sme zrealizovali prieskum výberu umeleckého diela, ktoré by si respondenti vedeli predstaviť mať zavesené vo svojej izbe. Za cieľ sme si zvolili zhodnotiť výber umeleckého diela a jeho vplyv na jedinca. Tohto prieskumu sa zúčastnilo 50 respondentov adolescentného veku (N=50) ženského pohlavia (3. ročník strednej školy).

Metodika

Umelecké diela sme vybrali zámerne tak, aby bolo konfrontované umenie starých majstrov a súčasné umenie, pričom námet diela bol zachovaný. Vybrali sme umelecké dielo Zvestovanie od Leonarda da Vinciho a Andyho Warhola.

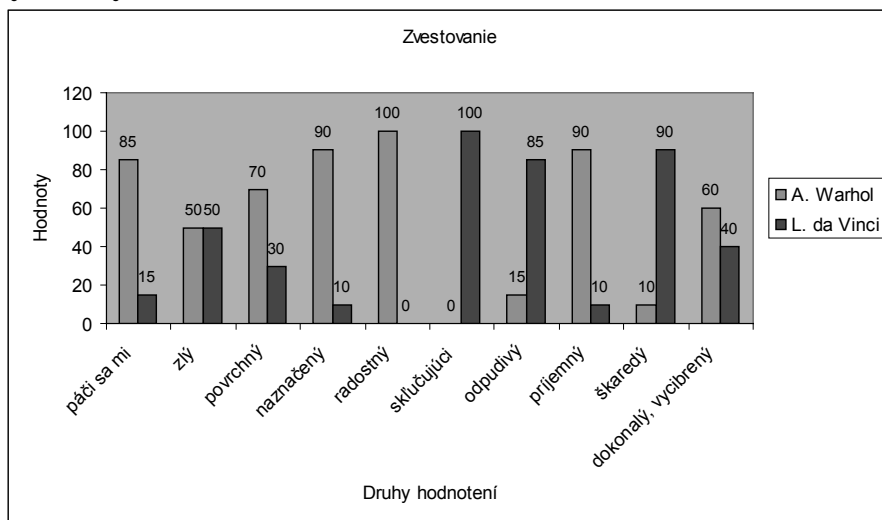
Na analýzu vnímania týchto umeleckých diel sme použili sémantický diferenciál, ako pri analýze estetického vnímania maliarskych výtvarných diel urobili J. Kuric a V. Smékal (Kuric, 1986). Sémantický diferenciál sa často používa pri riešení problémov psychológie umenia. Táto technika bola vyvinutá v päťdesiatych rokoch a publikovaná v monografii Osgooda, Suci a Tannenbauma *The measurement of meaning* v roku 1957 ako metóda merania významu pojmov. Jej podstata spočíva v hodnotení reakcií skúmaných osôb na škálach adjektív, pomocou ktorých sa pojmy (objekty, umelecké diela) posudzujú. Ide o páry bipolárnych adjektív, ako napr. malý-veľký, silný-slabý a pod. na sedemstupňovej škále grafického alebo numerického typu. Spomínaní autori vytvorili 76 škál, ktoré boli vybrané z 289 antoným Rogerovho Thesauru anglického jazyka. J. Kuric a V. Smékal zostavili koncom sedemdesiatych rokov 64 škál, z ktorých 30 zod-

povedá klasickým škálam dimenzií zistených Osgoodom a kol. – aktivite, hodnoteniu a sile. V našom výskume sme použili škálu hodnotenie, ktorá vypovedá o pozitívnom alebo negatívnom estetickom zážitku pri vnímaní daného umeleckého diela.

Škály dimenzie HODNOTENIE:

- páči sa mi - nepáči sa mi
- zlý - dobrý
- povrchný - hlboký
- naznačený - výrazný, prepracovaný
- radostný - pochmúrny
- skľučujúci, tiesnivý - povznášajúci
- odpudivý - príťažlivý, úchvatný
- prijemný - neprijemný
- škaredý - krásny
- dokonalý, vycibrený - nedokonalý, odbitý

Výsledky

Graf 1 Hodnotenie umeleckých diel

Graf 1 prináša porovnanie hodnotenia vnímania umeleckých diela adolescentmi. Porovnávané sú dva umelecké diela s rovnakým námetom.

Záver a diskusia

Estetické vnímanie je v súčasnej dobe relatívne málo skúmanou témou, rovnako ako aj vplyv umenia na duševné zdravie jedinca, kde v rámci arteterapie sa využíva aj

interpretácia umeleckého diela ako jedna z techník arteterapie. Z výsledkov vyplýva, že moderné umenie, konkrétne Zvestovanie od Andyho Warhola, bolo v porovnaní so Zvestovaním od Leonarda da Vinciho pozitívnejšie hodnotenie. Warholovo dielo je pre adolescentov krajším dielom, majú z neho väčší pocit radosti, nie je sklňujúcim, ani odpudivým umeleckým dielom, ale príjemným a radosnejším. Po spracovaní výsledkoch a po diskusii s respondentmi sme zistili, že pre adolescentov bolo pri hodnotení umeleckého diela prvoradý pocit pohody a stotožnenia vlastníctva umeleckého diela vo svojej izbe. Nemalú úlohu zohrali aj farby, ktoré H. Leder (2004) považuje prvopočiatok v procese vizuálnej stimulácie, ako aj pozitívneho vplyvania na estetický zážitok jedinca, čo sa nám výskumom potvrdilo.

AESTHETIC PERCEPTION OF ARTWORKS BY ADOLESCENTS AND ITS IMPACT ON MENTAL HEALTH

Abstract: This study deals with aesthetic perception of artworks by adolescents and its impact on mental health. It is characterized aesthetic perception, the course of aesthetic perception and the factors that influence the overall perception. Through Semantic Differential (dimension: evaluation), we examined the selection and evaluation of two works of art: Annunciation from Leonardo da Vinci and Annunciation from Andy Warhol. The results show that adolescents perceive more positively artwork from Andy Warhol.

Keywords: art, Warhol, Leonardo da Vinci, Annunciation, Aesthetic Perception.